

Agija Ābiķe, *Mg. philol.*,

Latvijas Nacionālā bibliotēka

“Vairāk gaismas!” Viesturam Vecgrāvim – 75

Foto: no personīgā arhīva

Latvijas Universitātes emeritētais profesors, viens no Latvijas ievērojamākiem, erudītākajiem literatūrvēsturniekiem un literatūrzinātniekiem, dzejas kritiķis, grāmatizdevējs un redaktors Viesturs Vecgrāvis 2023. gada 12. martā atzīmējis 75. jubileju.

Viesturs Vecgrāvis strādājis pedagoģisko un muzejniecības darbu, darba pirmsākumi skolotāja amatā Siguldas Vakara vidusskolā, vēlākos gados Murjāņu Sporta internātskolā un Rīgas 13. profesionāli tehniskajā vidusskolā. Bijis zinātniskais līdzstrādnieks Siguldas novadpētniecības muzejā un Leona Paegles Memoriālā muzeja “Lauči”

vadītājs. No 1983. līdz 2003. gadam Vecgrāvis strādājis LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtā par asistentu, vēlāk par vadošo pētnieku. 1993. gadā ieguvis filoloģijas doktora zinātnisko grādu par latviešu trimdas dzejas zinātnisko publikāciju kopu “Latviešu trimdas dzeja: 1944.–1963. gads (process un novācījas)”. Literatūrzinātnieks Raimonds Briedis akcentējis recenzentu Valtera Nollendorfa un Vitolda Valeiņa atzinīgi vērtēto pētījuma nozīmi – ietiekšanos trimdas problemātikā ar ārpustrimdas skatījumu un toleranci pret pētāmo materiālu: “[L]īdzās novitāšu akcentējumam netiek noliegta arī tradicionālās vērtības: dzejas spēku nosaka nevis kāds *-isms*, bet izjūtas patiesums.” (Briedis 1993: 235)

No 1990. gada Vecgrāvis ir LU lektors, latviešu literatūras vēstures, literatūras teorijas, trimdas lirikas, latviešu un cittautu literatūras virzienu u. c. humanitāro studiju kursu docētājs, no 1998. gada – profesors Filoloģijas fakultātē, kopš 2011. gada Humanitāro zinātņu fakultātes Latviešu literatūras un teorijas katedras emeritētais profesors.

Viestura Vecgrāvja plašajā zinātnisko un literatūrkritikas interešu lokā ir latviešu dzeja, padziļināta, analītiski smalkjūtīga un daudzšķautņaina dzejas analīze, plašāku rakstniecības un kultūrvēstures procesu izpēte, literāro virzienu un strāvotājumu paradigmu maiņa un virzienu koeksistence latviešu literatūrā, pētniecībā

centrāla ir romantisma literārās tradīcijas ģenēze no 19. gadsimta sākuma līdz mūsdienām. Vienlīdz būtiski ir Eiropas un pasaules literatūras procesi un autori, dažādu literāro paralēļu izpēte virzienu kontekstā.

Nozīmīgi, ka literatūrzinātnieks savos pētījumos neoperē tikai ar teorētisku, metodoloģisku un faktoloģisku saturu, bet allaž tiecas akcentēt vispārcilvēcisko vērtību klātbūtni un augstākus ideālus, ko reprezentē aplūkoto autoru daiļrade. Vecgrāvim jau izsenis ir nozīmīga arī literatūras vēstures papildināšana, pilnigošana, vēsturiskā taisnīguma atjaunošana, atvērtība noklusētajam un nepelnīti piemirstajam, jo aktīvi pievērsies marginalizētiem autoriem.

Pētnieka publikācijas, monogrāfijas, apceres, populārzinātniskie raksti, kā arī lekcijas gan akadēmiskai, gan plašākai sabiedrībai raksturo patiesi ieinteresēta orientācija uz auditoriju, ko apliecinājis arī pats autors. Vecgrāvis daudzkārt uzsvēris, ka pētnieciskā darba rezultātu vēlas adresēt iespējami plašākam lasītāju lokam, tā rosinot un saistot sabiedrības interesi un veicinot tradīciju pārmantojamību.

Jānorāda, ka nav iespējams pieminēt visu liriķu loku, kam pētnieks savā ievērojamā pieredzē veltījis publikācijas un arī plašākus pētījumus – sākot no novadnieka Pērsieša 19. gadsimta beigās līdz pat gara radniekam dzejniekam, atdzejotājam Leonam Briedim un citiem mūsdienu autoriem 21. gadsimtā. Literatūrzinātnieka agrīnās intereses, kuras pārtapušas mūža darbā, ir 19. un 20. gadsimta mijas autori Jānis Poruks, Fricis Bārda, Kārlis Skalbe un ētisko ideju aspekti viņu darbos, laikmeta norišu krustugunīs.

Jaunākā fundamentālā monogrāfija "Pie augstā loga" (Dienas Grāmata, 2023) sērijā "Es esmu..." veltīta Jāņa Poruka personībai un literārajam mantojumam idejiskos, ētiskos, garīgos, estētiskos, tematiskos, laikmeta kultūras tradīciju un vides, iekšējo pretrunu, hronoloģiskajos, hipotētiskajos, kultūras leģendu un mītu, kā arī iepriekšējo laiku un mūsdienu pētnieciskajos aspektos. Latviešu literatūras zelta klasikas autoru, tostarp arī Poruka, mantojums dažādos vēstures posmos ir mītu apvīts un pakļauts kultūras klišejām, monogrāfija izvērsti un godprātīgi aplūko šīs interpretācijas mūsdienu izpratnē.

Literatūrzinātnieks padziļināti pievērsies arī modernisma aizsākumiem latviešu literatūrā 20. gadsimta pirmajās desmitgadēs, īpaši Fallija, Edvarta Virzas, Viktora Eglīša darbiem. Vienlīdz būtiska ir jau minētā trimdas literatūras un literatūrkritikas, ASV, Zviedrijas, Lielbritānijas, Austrālijas literārā procesa pētniecība. 20. gadsimta 80. gadu beigās literatūrzinātnieks pievērsies Ņujorkas modernistu "Elles ķēķa" autoru kopai (Linards Tauns, Gunars Saliņš, Jānis Krēsliņš, Mudīte Austrīņa, Baiba Bičole u. c.), dzejnieču Astrīdes Ivaskas, Zinaīdas Lazdas, Veronikas Strēlertes, Veltas Tomas, Elzas Stērstes, Elzas Ņezberes, Veltas Sniķeres, dzejnieka, filozofa Roberta Mūka daiļradei, kā arī Stokholmas latviešu literatūras tulkotājiem, dzejniekiem

Dzintaram Sodumam, Jurim Kronbergam, Zviedrijas trimdiniekiem Annai Dagdai, Andrejam Eglītim, Mirdzai Čuibeī, tāpat arī Austrālijas latviešu autoriem Kārlim Ābelem (junioram), Ināram Brēdriham, Gundaram Pļavkalnam, Ivaram Lindbergam, Eduardam Silkalnam, Jānim Sarmam, Ernai Ķikurei un daudziem citiem.

Nozīmīgākie izdevumi tapuši kā pētnieciskā darba rezultāts mūža garumā, Vecgrāvja monogrāfijām raksturīgs analīzes grodums, sava veida dekartisks dualisms, kurā savu interpretāciju autors netiecas uzdot par vienīgo patiesību, tā mudinot lasītāju aktīvai intelektuālai un spinoziski dvēseliskai mijiedarbībai ar literāru tekstu.

Literatūrzinātnieka 70 gadu jubilejā izdota zinātniskā monogrāfija "Mani sveicina zvaigznes... Romantiskā pasaules izjūta latviešu dzejā. Impresijas un ieskatī" (LU Akadēmiskais apgāds, 2018) ciklā "Latvijas gadu gredzeni literatūrā". Autors priekšvārdā uzsvēris romantisma mākslu kā būtisku mūsdienu cilvēka esības daļu, apliecinot literārā romantisma tradīcijas nepārtrauktību latviešu literatūrā, joprojām aktuālu gan klasiskajās formās, gan daudzveidīgajās romantiskās pasaules izjūtas reprezentācijās. Monogrāfija veido ieskatu "nācijas mentalitātes atspulgā", atklājot latviski romantiskās mūžības dimensijas, indivīda jūtu pasauli, emocionālo intensitāti, gaumi, ilgu, sapņa motīvus, panteiskās attieksmes, metafizisko, kas ir vienlīdz vērtīgs kā racionālais un pragmatiskais. Latviešu nacionālajai literatūrai ir iezīmīgs smalks, niansēts garīgums, kas iemieso cēlo, cerīgo un neiznīcīgo. Akadēmiskajā monogrāfijā redzams hronoloģisks vēriens, kas sniedzas pāri teorētiskās literatūras robežām un padara izdevumu par plašākai auditorijai saistošu lasāmvielu.

Citā apjomīgā enciklopēdijas tipa izdevumā, kas iecerēts iepriekšminētās monogrāfijas tapšanas laikā, – latviešu un cittautu romantiskās dzejas antoloģijā "Zilā puķe" (LU Akadēmiskais apgāds, 2021) sistēmiski aplūkots romantiskās pasaules izjūtas motīva iemiesojums dažādu laika posmu latviešu dzejnieku darbos. Hronoloģiski veidoti Andreja Pumpura, Ausekļa, Eduarda Veidenbauma, Aspazijas, Raiņa, Jāņa Poruka, Kārļa Skalbes, Friča Bārdas, Valda Grēviņa, Jāņa Grota, Aleksandra Čaka, Elīnas Zālītes, Austras Skujiņas, Mirdzas Bendrupes koncentrēti daiļrades un autorpersonību raksturojumi ar atsaucēm uz citiem ievērojamākajiem pētījumiem un recepciju kultūrā, papildinājumā pievienoti iezīmīgākie liriskas piemēri. Lai arī sastādītājs priekšvārdā pieticīgi uzsver, ka antoloģija ir neliela un to veido personiskā atlase, kas saprotami bijusi atkarīga arī no citu tautu dzejas atdzejojumu pieejamības, unikāli, ka izdevumā ir ieskats ne tikai latviešu, bet arī angļu, vācu, austriešu, franču, krievu, poļu, igauņu, lietuviešu, ukraiņu, čehu, somu, norvēģu, zviedru, dāņu, slovāku, rumāņu, ungāru, bulgāru, slovēņu, horvātu, serbu, melnkalniešu, itāļu, spāņu, portugāļu, gruzīnu, amerikāņu dzejnieku darbos, arī vairākos tulkojumu pirmpublicējumos.

Vecgrāvis apliecinājis lokālpatriotisma nozīmi Siguldas novada, īpaši Inčukalna, kultūras un literārā mantojuma apzināšanā un izcelšanā. Sakārtotājs un priekšvārda

autors izdevumam "Doku Atis, Jānis Sudrabkalns, Leons Briedis un Inčukalns: par latviešu rakstniekiem inčukalniešiem" (Inčukalna novada dome, 2021). Izdevumā apkopoti minēto personību autobiogrāfiski raksturojumi, citu autoru viedokļi, lasītājam noderīgas periodiskas norādes un formulēts inčukalniešu būtiskākais devums Latvijas kultūras kopainā, publicējot arī literāro darbu izlasi. Sadarbībā ar Turaidas muzejrezervātu publicēts pētījums par Viktora, Marijas un Anšlava Eglīšu dzimtu Latvijas vēstures griežos, lokālā piederība ir būtiska nācijas identitātes apziņā.

Plašāku ievērību pelnījis arī Vecgrāvja izdevēja darbs. No 1989. gada paralēli pētnieciskajam un akadēmiskajam darbam darbojies grāmatu apgādā "Artava" (sākotnēji – "Atmoda"), īpaši nozīmīgs ir mērķtiecīgais, atbildīgais un pārdomātais darbs trimdas literatūras izdevējdarbībā, problemātikas apzināšana un darba virsmērķis – trimdas literatūras mākslinieciska atjaunošanās un Latvijas un trimdas literatūras atkalapvienošanās – "kopāsaplūšanas fakts un process vienlaikus" (Vecgrāvis 1993: 6). Apgādā "Artava" kopā ar domubiedriem izdota gan trimdas proza, gan memuāru un zinātniskā literatūra, bērnu literatūras darbi, gan īpaši izveidotā dzejas izdevumu sērija. Tajā izdots Andreja Eglīša krājums "Svešais cirvis cērt un cērt" (1990), Veltas Sniķeres izlase "Lietu mutes" (1991), Andreja Irbes izlase "... tad kādu patiesību?" (1991), Andreja Eglīša "Vienmēr kāda zvaigzne aust..." (1993), Valdas Dreimanes izlase "Tam neaizsargātam namam, kas sirds" (1993) un citi nozīmīgi darbi.

1994. gadā, "Daugavai" no Zviedrijas pārceļoties uz Latviju, apgāda dibinātājs un īpašnieks Georgs Šleiers aicina Viesturu Vecgrāvi kļūt par "Daugavas" rīkotājdirektoru. "Daugavā" Vecgrāvis turpina iepazīstināt lasītājus ar trimdinieku un iepriekš aizliegtu, npublicētu vai piemirstu latviešu autoru darbiem, ar literatūrvēsturnieka un pētnieka rūpību vērtējot arī darbu tapšanas novatoriskos un mākslinieciskās nozīmes aspektus. Līdzās trimdas devumam iznāk mūsdienu rakstnieku – Zigmunda Skujiņa, Gundegas Repšes, Alberta Bela, Gunta Bereļa, Jāņa Vēvera, Amandas Aizpurietes, Jura Kunnosa, Arvja Kolmaņa, Jāņa Rambas, Mairas Asares, Agitas Dragunas, Liānas Langas un daudzu citu – jaunākie darbi un izlases, kā arī tulkojumi, top sērijas "XIX gadsimta klasiķi" un "XX gadsimta klasiķi", izdoti pasaules klasikas autoru Ingmara Bergmana, Antuāna de Sent-Ekziperī, Annas Brontē, Garī Romēna, Ernesta Hemingveja, Franca Kafkas darbi. Izdevējam ir būtiski veidot un atjaunot tautas kultūras klasiku un vēsturisko atmiņu, izdodot gan vēsturisko romānu sēriju, gan kultūrvēsturisko, biogrāfisko literatūru, gan paša izdevēja apzīmējumā, "kapitālrakstus" jeb latviešu rakstnieku kopotus rakstus – Alfēda Dziļuma, Aīdas Niedras darbus, Erika Ādamsona īsprozas apkopojumu. Viens no Vecgrāvja visu laiku ievērojamākajiem ir apgādā "Daugava" izdoto Zentas Mauriņas "Rakstu" zinātniskā redaktora darbs. Tāpat Vecgrāvis apzinājis daudzsološu jauno autoru prozas un dzejas debijas, radot iespējas pirmpublicējumiem. Pēc piecdesmit gadu pārtraukuma

Vecgrāvis uz laiku atjaunojis Annas Brigaderes un Zentas Mauriņas aizsākto tradīciju – ikgadēju aktuālās literatūras, literāro notikumu un grāmatu apskatu izdevumu "Daugavas literārā gadagrāmata".

Kopš 2001. gada Vecgrāvis ir sava apgāda "Jaunā Daugava" direktors. Izdota latviešu, tostarp trimdas autoru un debitantu, dzeja, arī dokumentālā literatūra un tulkojumi. Gan izdevējdarbības sākotnē, gan pašā vadītajā apgādā Vecgrāvis daudziem izdevumiem ir pēcvārdu autors, lasītājam piedāvājis koncentrētu, būtisku ieskatu autoru rakstībā, daiļdarbu idejiskajos, ētiski estētiskajos pamatos, allaž spējot meistarīgi aprakstīt arī metafiziski subjektīvus lielumus – dzejas garu un auru. Tāpat jāpieņem mērķtiecīga dzejas krājumu izdošana un labvēlība pret liriskas debiantiem.

Tāpaši jāuzsver, ka Vecgrāvis izdevēja darbībā par principu apzināti izvirzījis izdotu darbu literāri māksliniecisko kvalitāti un gaumes, jēgas un vērtības kritērijus, ne sagatavoto izdevumu kvantitāti, komercialitāti un plaša patēriņa saturu, tā tiecoties izglītēt lasītāju auditoriju.

Emeritētajam profesoram docētajos studijuursos pieder hrestomātiski leģendāri izteikumi, kuri Latvijas Universitātes Baltu filoloģijas studiju programmu studentēm joprojām ir spilgtā atmiņā. Semināra laikā izskan jautājums auditorijai ar smalkjūtīgu piebildi, ka profesors studentes netur aizdomās par nezināšanu. Ieskaites darbu prasību apraksts, kurā pie kritērijiem, lai izdarītu secinājumus par tēmas apguvi, ir atvainošanās komentārs "piedodiet, bet tomēr". Apjomīgs obligātās literatūras saraksts, kuram pievienota norāde ar cerību mazināt studenšu ciešanas un mokas, saraksts ierasti papildināts arī ar papildu ieteicamo literatūru, kuru profesors studentēm azartiski vēlējis izlasīt kādā brīvā brīdī. Prozaiskajā realitātē brīvo brīžu literatūrzinātnes studentiem nav, jo dzīve rit romānu, noveļu, eseju, dzejas krājumu un vēstures lappusēs, bet tiecība uz izcilību paliek un lekciju ideāli tāpat. Pasaules izcilākās literatūras izlase ir tikai viens no emer. prof. Viestura Vecgrāvja studiju guvumiem. Vairākas filoloģijas studentu paaudzes var apliecināt profesora izstrādāto lekciju privilēģiju – apjomīgu, enciklopēdisku teorētisko materiālu profesors allaž prezentējis vitāli un dzīvi, piešķirot būtiskus akcentus literāro virzienu, strāvojumu, konkrētu autoru rakstības un daiļdarbu pilnīgākai izpratnei, literatūras un vizuālās mākslas, mūzikas, filozofijas, drāmas vēstures paralēlēm. Vizuāla aina no Filoloģijas fakultātes gaitenīem: atveras katedras durvis, un tur pārļu krāsas uzvalkā un satīna kaklasaitē, ar porcelāna kafijas tasīti vai apelsīnu sulas glāzi, šarmantā vieglumā auditorijai tuvojas profesors Vecgrāvis. Literatūras vēstures iedzīvināšana, spēja ne tikai analītiski raksturot, bet izjust mākslas darba garšu, cilvēcīgā un cieņpilnā sadarbība lekciju un semināru pieredzē ir neaizmirstama un apceres autorei viens no vērtīgākajiem studiju ieguvumiem. Zudušo laikmetu vērtības – cēlo un cildeno – Viestura Vecgrāvja personība un profesionālā darbība iemieso joprojām.

Pagājušā gadsimta beigās Viesturs Vecgrāvis sarunā ar rakstnieci Gundegu Repši zīmīgi definējis: “Eksistencei nav jēgas, ja cilvēks nejūt sevi iekšēji piesaistītu kaut kam par sevi pašu augstākam. Bet, ja es jūtu šo piesaisti, ko varbūt pat nevajag nosaukt vārdā, tad ir jēga. Liela, absolūta un nediskutējama jēga.” (Repše 1999: 224)

Programmatiskais izteikums atbalsojas arī nepārejošā vēlējumā pašam autoram – lai jēgas zvaigžņotā gaisma joprojām spīd radošos un personīgos atklājumos un guvumos, lai esība latviešu literatūras izpētē turpinās!

Bibliogrāfija

Briedis, Raimonds (1993). Viesturs Vecgrāvis kļūst *doctor philologiae*. *Karogs*, Nr. 11, 233.–235. lpp.

Repše, Gundega (1999). Gadsimta beigu skatiens. Spinozas dārgakmentiņi un ilūzijas. Gundegas Repšes saruna ar Viesturu Vecgrāvi. Rīga: Pētergailis, 219.–224. lpp. (Pirmpublicējums žurnālā *Karogs*, 1998, Nr. 9.)

Vecgrāvis, Viesturs (1993). Rungas abi gali. Pārdomas par ārzemju latviešu autoru darbu izdošanu Latvijā. *Neatkarīgā Cīņa*, 17.07., 6. lpp.